

Török Sándor: Bankett a Kék Szarvasban. (Regény. Franklin-Társulat kiadása.)

«A te sírodra, Antal, ezt lehet felírni: itt nyugszik az utolsó hivatalnok.» Gúnyul és bujtogatásul beszél így Bergen Antalhoz, a perigordi vasúti állomás főnökéhez, élete legválságosabb óráján becsületének megkísértője, ki forradalmi merénylet cinkosául és eszközéül szeretné őt megnyerni, kihasználva végzetes meghasonlottságát. Megcsillogatja előtte a diadalmas forradalom hőséne glóriáját, de csak ezt a választ kapja: «Én nem vagyok hős, hivatalnok vagyok!»

Török Sándor regénye egyetlen nap történetében egy kisember síma felszínű és örvényes mélyű életsorsát pergeti le előttünk, multak békésen elrétegeződött iszapját kavarja fel a rombolóvá komorult jelennek hírtelesen kitérő viharában s a végén a hősi szerep ellen egész lelki alkatával kétségbeesetten kapálódzó, született epizodistát mégis csak hőssé, hivatásának megrendíthetetlen hőségéé avatja, az életének legnagyobb örömmünepéül felvirradt nap alkonyán eljuttatva odáig, ahol az «utolsó hivatalnok»-ot gyászoló sírfelirat valóban esedékessé válik, de úgy, hogy ami becsmélésül volt szánva, a legtragikusabb valósnak lesz megrázó hirdetőjévé.

Harmincéves főnöki jubileumán, a Kék Szarvas fogadóban rendezett ünnepi bankett lélekemelő mozzanatainak egyre vérszebbé feketülő hátterében érik meg pusztulásának csirája, mindannak pusztulásáé, amit régi szenvedések és megpróbáltatások fölél Bergen Antal élet- és önbecsülés-

osztöne hazug, de a lelkibékéhez elengedhetetlen, sőt lassanként már-már el is hitt régi boldogság szimbólumául szolgáló emlékoszlopnak állított. Ez a monumentum most a zivatar első szelére összeomlik: a polgári érdemek rendjelével feldekorált s a népszerűség meleg hullámaintól körülfogott «ünnepelt» kifosztott koldusul döbben önmagára az illúziófoszlato valóság könyörtelen tükrében. Példás kegyelettel ápolt özvegyiségének sűrű gyász-flórja mögül gyilkosan boldogtalan házaselet ijesztő körvonalai bontakoznak ki s éppen gyermekei: fia, meg leánya azok, kik férji bánatának kegyes csalását fejére olvassák, egy-szersmind apai fájdalmaról is pazarul gondoskodván. A fiú felrúgta garasos és reménytelen postai alkalmazását és «korunk szavát» követve, most az újvilágba készül, morálmentes szerencsét próbálni; a férjhezadott leány ott hagyta az urát, a maga sorsát és gyermeke jövőjét prédául vetve alkalmazkodásra képtelen «mai» idegélete türelmetlenségének. A családi multjában megalázott Bergen családja jövőjének is menthetetlen összeroppanását kapja meg közéleti jubileumának magánéleti jutalmául. Szava itt már többé nem lehet, azt elnyeli a nemzedékek közé ékelődött szakadék. Az öregek hazug romantikáját leálcázó fiának hasztalan veti oda: «Milyen jögonmersz így beszélni? Te vagy az apa?» — az keményen letorkolja: «Nem. Több vagyok! Én a gyermek vagyok!»

S most, mikor körülötte «minden összedől, ami becsületos, és rothadtak kelnek életre», valósággal adva van a lélektani pillanat, hogy az egyetlen épenmaradt őrtorony: hivatali

esküjének ereje, szolgálati hűségének elve is megingogjon. A kísértés — egy volt iskolapajtásának, most a hazard forradalmi párt ágensének személyében — már résen is áll, hogy a belső földrengés okozta repedésbe vágja csákányát: a trónjától megfosztott uralkodó család sarja, Waldemar herceg, ez éjszakán itt fog átrobogni a főváros felé, hogy magát monarchista államsíny útján megkoronáztassa. Ha Bergen a vonatot kisiklatja, a forradalom ragadhatja magához a hatalmat! A sátán a kísértés hegyéről festegeti elé a hírnév és boldogság távlatát és Bergen (ez a regénynek lélektanilag legfinomabb fordulata) — vállalja is a kockázatot, de *nem* ezekért a káprázatokért: a lelki *nihil* szédülete kapja magával. — «Megteszed?» — kérdi végül a bujtogató. — «Meg!» — «Meggyőződésből? Pénzért?» — «Nem!» — «Karriert akarsz?» — «Nem!» — «Hát miért?» — «*Örületből.*» S ebben a pillanatban már kétségtelenül tudjuk, hogy — nem teszi meg. A regény utolsó lapjain az író szinte másodpercekre kiterjedő pontossággal követi a lázadásba kergetett, de tudattalanul minden idegével e lázadás *ellen* lázadó agyvelőben az etikai ítéletek, lelkiismereti parancsszavak, élmény- és hangulatemlékek kétségbeesett ellenjátékát a semmiféle emberi és egyéni összeroppanás által meg nem okolható polgári és szolgálati bectelenséggel szemben. A döntő pillanatban a «díszszolgálat» minden külsőségével tiszteleg az áthaladó különvonatnak s azután — elhull a becsület mezején: nem az «örület» végez vele, hanem az életideállá magasodó józanságnak amannál erősebb indulata. «Látni akarok!» — kiáltja. «S feküdt az éjszakában haptákban, fehérkesztyűsen, karján szolgálati szalag, lámpa a balján, mellén medália — és nem látott többé.»

A regénynek ezt a tragikai magvát az aprólékos környezetrajznak poin-

tillista tarkasága burkolja. A Kék Szarvasbeli bankett előkészületeinek és lefolyásának bemutatása teljes erővel működésbe helyezi Török Sándor legsajátosabb írói ösztönét: Le Sage ördögének módjára felbillenteni a háztetőket a kisemberi életsorsok felett. E perigordi sokfő társaságban is ez a nyugtalan fényszórókéve villan rá elhantolt «előélet»-ekre, folyamatban lévő apró idillekre vagy feszélyezett-ségekre. Mindez a novellaíró aprószeres tollára vall, a megfigyelés éles-ségét s a megfigyelték irónikus értékesítésének számottevő készségét mutatja s csak helyenként töri át az írói önfegyelmézést gátját az ujságkarcolat efemer könnyűsége felé, ahol a fintor érezhető célzatossága a szuverén írásművészet rovására ütközik elő.

De a még tökéletesen meg nem tisztult felszín mélyén ebben a teljes becsvággal és az igazi művészet morális komolyságával megírt regényben a fődolgoz biztos megragadása, drámai tömörségű megmintázása a kényes igényű kritikának fenntartás nélküli megbecsülésére számíthat. A lelki «komplexusok» mai divathulláma — nem minden számítás nélkül — szinte kizárólag a nemiség tágas árterületét önti el. Török itt egy kevésbé divatos, de nem kevésbé mély réteg felé tör, melyben a lelkiismeret és becsület válságai morajlanak. Kisember-hőséről a banketten ezt mondhatja: «rólad meg lehetne mintázni a szolgálati hűség szobrát». Maga elé is feladatul ezt a plasztikai alkotást szabta s legszebb dicsérete, hogy a kitűzött célt becsülettel meg is valósította.

Rédey Tivadar.

Móricz Zsigmond: Rokonok. (Regény. Athenaeum.)

Móricz Zsigmondnak négy igazán «lelkéből lelkezett» regényfigurája van: Bethlen Gábor, Báthory Gábor, Károlyi Zsuzsánna és Báthory Anna. Ezzel azonban korántsem akarjuk azt